

Klaudio Cetina

Beogradska arhitektura danas

Danas se čini da je posljednja decenija u domenu svjetskog arhitektonskog stvaralaštva bila sud u kome je vrila kultura, mjesto gdje su se razni elementi preklapali, suprotstavljali ili sjedinjavali, gdje su rivalne škole prikupile reference i argumente, crteže i realizacije, gdje su bratoubilačke borbe između starih i mladih mandarina dovele građevinske inženjere do vađenja kestenja iz vatre.

Primjeri najnovije izgradnje Beča, Berlina, Pariza, Londona, da se spustimo u Evropu, pokazuju nastojanje centara tamošnje političke i finansijske moći da planiranjem gradova i arhitekture stvaraju i njeguju svoj "image". To je proces dobro znan iz povijesti: arhitektura oslobođena egzistencijalnih temelja - a njeni stvaraoci egzistencijalnih problema - zahvalno svjedoči o društvu obilja i, u spletu za nju sretnih okolnosti, nerijetko stvara djela trajne vrijednosti. Univerzijada, prošlogodišnja Samitijada, ponovo dokazuju da je arhitektura roba što se kupuje i skupo plaća, a od toga koristi imaju svi: arhitekti, koji se trude da proizvedu što bolju arhitekturu, investitori, koji mogu i žele kupiti najbolje jer time potvrđuju svoju moć, i obični ljudi, koji su, ako ne direktni korisnici, a ono barem svjedoci i sudionici napretka. Naravno, takva "tržišna orijentacija" arhitekture kod određenih, najekspoziranijih, autora nerijetko dovodi do hiperprodukcije, a time i stagnacije i pada kvaliteta. No razloga za zabrinutost nema. Ukoliko sami ne pronađu priključak trendovskoj spirali, tu su uvijek "neki novi klinici" koji upravo rješavaju svoje programske projekte, baš kao što su to radili prije no što su postali dio društvenog establišmenta. Trenutna beogradska hiperprodukcija arhitekture neumitno izaziva sumorna, otužna pitanja na koja godinama sebi i drugima odgovaramo jednako i nepromijenjeno. Pitanja su na razini udjela i važnosti u uređenju i izgradnji našeg prostora. Predstavljaju li uistinu ta djela, kakva bila - izvanredna ili unikatna, prosječna ili loša - prostor nekog života, zastupaju li doista kulturu nekog vremena u njezinoj pluralističkoj kakvoći, u punom opsegu, ili tek svoje autore koji redovitim javnim prezentiranjem svog rada iskazuju svijest o društvenoj odgovornosti graditelja i kulturnoj važnosti arhitekture?

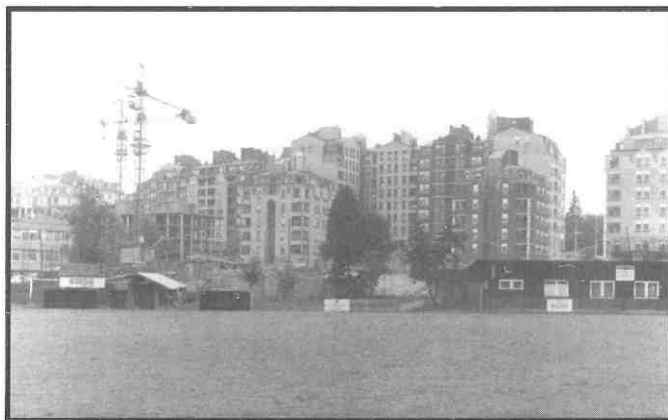
Zanatsko-trgovinski centar na Trgu Republike pokazuje nevještu manipulaciju materijalom, nesposobnost za igru urbanizmom, a oblikovanje pripisujemo više primitivnom nego jednostavnom. Bez obzira na to što je riječ o privremenoj kući, baš zato je tu bilo dozvoljeno "ludovanje" arhitekturom trenda.

Rekonstrukcija Narodnog pozorišta samo je još jedan dokaz kako stoljetne rekonstrukcije u ovom gradu podliježu nekompetentnim zavodima za zaštitu spomenika kulture, koji spuštaju kriterije vrednovanja kuća, svakim danom. Svaka intervencija, u povijesti, bila je odraz tog trenutka, te ne uviđamo razloge kompromisa između starog i novog. Današnje zdanje, koje

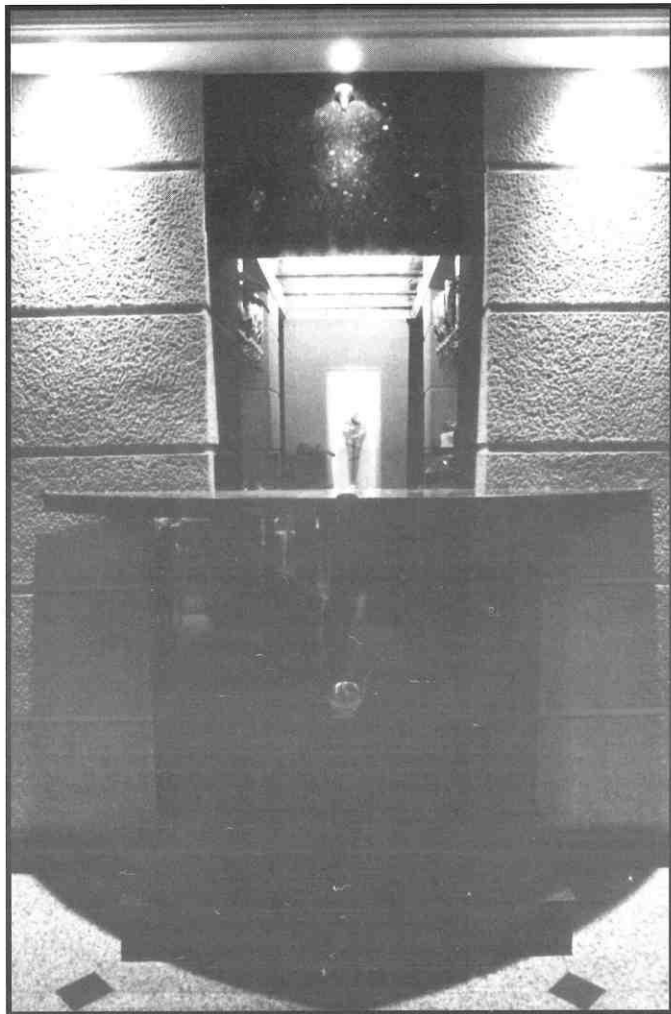
2. Arh. Ivan Antić: Blok 20 - Novi Beograd: "Jugopetrol" poslovna zgrada, hotel "Hyatt"

3. Arh. Kosta Reljić: Blok 20 - Novi Beograd: "Genex" poslovni centar

4. Arh. M. Janjić: Stambeni blok, Ulica Vojislava Ilića

Podsjeća na nekadašnje parne lokomotive, zasigurno nije opravdalo ulaganje SR Srbije u rekonstrukciju kuće, osim svojim funkcionalnim dijelom.

Kuća Lutrije Srbije u Uskočkoj ulici, arh. Miloša Konstantinovića, domišljat je intervent u ovom gradu, ali još uvijek nedovoljno istražen da bi zauzeo svoj stav. Jezik arhitekture ovdje najviše dolazi do izražaja, a bio bi još zanimljiviji kada bi ona bila izgrađena po projektu.

Ima li JAT-ov hotel na Slaviji neki koncept, bilo uglovnice, bilo kuće na gradskom trgu, a kamoli skveru? Još jedan dokaz individualnog mišljenja bez kompetencije uže i šire stručne javnosti.

Poslovno-ugostiteljske zgrade u bloku 20, arhitekata M. Antića i K. Reljića, tek treba da dokažu koliko urbanizam i arhitektura Beograda neskladno nasrću u život grada. Koliko su zapravo te kuće trebale biti "ponos i dika" beogradske arhitekture i kulture današnjice, a mi se, eto, još uvijek zadovoljavamo kasnomodernizmom staklenih površina. Također se postavlja pitanje koliko velike firme utječu na razvoj grada i njegove kulture svojim kućama, odabirom arhitekata i sl.

Arhitektura najvećeg stambenog gradilišta Beograda (Čukarica), nekoliko autorskih timova, kao da ponovo potvrđuje neinventivnost, neskladnost i nedomišljatost pri iskorištavanju velikih mogućnosti stambene izgradnje za prosperitet naroda koji će tu živjeti. Jesu li te kuće odraz vremena u kome živimo; treba li još uvijek da razmišljamo o sorealističkom funkcionalizmu i prodaji kvadratnog metra?

Zanatsko-poslovni centar u Sremskoj ulici, arh. M. Pališaškog, pravi je krah i šamar beogradskim arhitektima. Mislim da bi se pokojni gospodin Brašovan ili gospodin Kojić na mjestu odrekli svog grada kada bi ugledali sklepano, šepuravo zdanje, kojim se, između ostalog, najizvornije predstavljamo svjetskim tvrtkama koje će ovdje poslovati.

Manje intervencije u gradsko tkivo (uglavnom stambene kuće) mogu se shvatiti jedino kao nasilno unošenje novokomponiranih ideja, umjesto da budu interpolacije svijesti u materijalno djelo koje treba da odgovara fizičkim i duhovnim odrednicama zatečenog prostora. Nekoliko interpolacija potvrđuju dobre namjere, dok ostale više liče na masturbaciju tzv. postmodernističkim oblicima i cirkuskim koloritima.

Stambena kuća u Ul. g. Ždanova, arh. S. Raspopovića, najbolji je primjer arhitekture Beograda. Mnogi arhitekti kažu da na ovoj kući možete pronaći "sve" iz najnovijih arhitektonskih časopisa (?), što ne garantira uspjeh. No činjenica je da je ova arhitektura osvježila prostore Beograda i pokazala na zavidan način kako se gradi u urbanom tkivu bez teških oslonaca na susjede, a poštujući njihovo postojanje.

Stambena kuća u Dobračinoj ulici, arh. A. Đokića, samo je nastavak njegovih intervencija, u beogradskim krugovima nazvanih novokomponiranom arhitekturom. Kao što je to "Lepa Brena" I, II, III i IV na Slaviji, tako i ova kuća može da asociira nešto slično. Neproportionalnim isticanjem balkona s ogromnim stubovima kroz sve etaže i nevještom manipulacijom boja arhitektura ovog kraja (Dorćola) svakako je ugrožena. No, tko zna, možda je to ono pravo. Vrijeme će pokazati svoje.

Stambena kuća u Ul. proleterskih brigada također je pravi primjer dobro interpolirane kuće po klasičnom arhitektonskom zadatku plombiranja između dvije kuće različitih visina. Zamjerke kamenoj plastici svakako su zanemarive u odnosu na cjelokupni izgled.

Stambena kuća na Cvetnom trgu, arh. Terzića, starijeg je datuma, ali spada u onaj red koji dokazuje prostudiranu intervenciju u gradsko tkivo. Neekskluzivna kuća na uglu (upravo i ne djeluje kao uglovnica) postigla je pravi utisak kuće koja tu vječno stoji, a samo je malo osvježila fasadu.

Stambeni kompleks kuća u Ul. V. Ilića, arh. M. Janića, može se pohvaliti i izuzetno vješto složenim arhitektonskim stvaranjem gotove slike urbanog područja. Za razliku od neuglednih i neproportionalnih pustoši novih stambenih naselja, ova arhitektura dokazuje da se uz pomoć istog materijala, različite boje, upotrebe istih kubusnih modula, može stvoriti arhitektura na tragu nekadašnje gradnje na Vračaru. To je pravi primjer kontinuirane izgradnje.

Robna kuća BEKO u Knez-Mihajlovoj ulici, autorskog tima Žunković-Raspopović, ponovo dokazuje nasilno ulaženje u gradsko tkivo, doduše prostudiranim, ali neproportionalnim staklenim kubusom. Još jedan dokaz da staklo ne znamo upotrebljavati.

Stambena kuća u Molerovoj ulici jednostavna je plomba i pomalo odudara od standardnih beogradskih intervencija. Kamo sreće da ih je više takvih.

Stambeni kompleks kuća na Novom Beogradu, u bloku 24, pokazuje da i pravolinijski, strogi urbanizam može odgovarati potrebama stanovnika. Svojim paučinstim koloritom bravarije na bijeloj opeci sa tamnim krovovima, ova arhitektura ne ide dalje od postojećeg novo-beogradske, već govori o njenom dograđivanju.

Vrlo problematizirana intervencija poslovne kuće na Terazijama između Protokola i "Atine", arh. Cvejića, govori o školski projektiranoj interpolaciji, ali ne i primjerno izvedenoj. No, Beograd ionako vrvi od promašaja, pa je ovo samo dio jedne kompozicije.

Automobilska garaža u Masarikovoj ulici, arh. B. Stojkova, govori o tome da se i ovakvim sadržajima može intervenirati u gradska tkiva, a da ne narušavaju izgled postojećeg.

Kolorizam stambenih kuća na ulazu u Zemun nikako ne skriva neproportionalne i nestaložene fasadne i kubusne elemente arhitekture tog zdanja.

Interijerne realizacije polako se počinju odvajati od nekog teško-klasicističkog stila KB-a, TP-a ili KNEZ-a i FRESKE.

Intervencija Caffé SAT arh. N. Bunuševca u Sremskoj ulici dokazuje da se i nezahvalno dobivene kvadrature mogu oblikovati na minuciozan način, i da se greške velike arhitekture mogu zamagljivati malim.

Poslovnica Investbanke na Terazijama, arh. P. Đakovića, pravi je primjer kič arhitekture. Unošenjem umjetnih elemenata obrade stubova u kombinaciji s prirodnim kamenom, trendovskim osvjetljenjem unutar plafona, ovaj interijer govori o mogućnostima banke, ali i o njenoj krhkosti.

Club POLET u Cetinjskoj ulici, arh. S. Tešića, najbolji je primjer jeftine (po novcu) ali dobro promišljene i izvedene arhitekture. Svojim nesvakidašnjim bojama za Beograd (sivo-zeleno), ova arhitektura više je iz nekog primorskog podneblja.

Poslovnica PKB Beotursa na Terazijama, arh. M. Musića, tipičan je primjer postmoderne eskalacije s direktnim asocijacijama na putovanja oko svijeta.

Novi izgled Cafféa GALERIJA, arh. S. Žutića, pokazuje koliko se zatečeno zdanje i konstrukcija mogu iskoristiti u promjeni organizacije prostora i koliko interijerna realizacija predstavlja samo scenografiju vremena. Asocijacijama na Egipat i ondašnji prostor pomogle su skulpture i reljefi K. Bunuševca, što je novina u beogradskoj arhitekturi.

Renoviranje i rekonstrukcija Robne kuće Borovo u Ul. maršala

Tita, arh. Z. i S. Zabukovec, pravi je primjer pokušaja kič arhitekture. Fasada nekadašnjeg modernističkog metalnog izloga zamijenjena je nevještim ispustima u drvu i staklu, dok upotreba ljubičaste boje izuzetno odgovara bijeloj fasadi kuće.

Poslovnica EMONA GLOBTOURA u Kolarčevoj ulici, arh. Z. A. Petrovića, također je izuzetan primjer asocijativne pustolovne arhitekture. Pomalo sterilnom upotrebom materijala i boje dobiven je prijatan ukus i poziv na putovanje.

U traženju izlaza iz teške ekonomske svakodnevice, u vrijeme dok tek profilira svoj stav prema tržišnim zakonitostima, a time i investicijama, naše društvo ne samo da je u dilemi kakva mu arhitektura treba, nego vrlo često i da li mu je uopće potrebna. Jer, angažiranje "zahtjevnog" arhitekta traži i odgovarajući napor svih ostalih sudionika u procesu građenja, koji, ukoliko izostane, može prouzročiti mnoge probleme. S druge strane, konačan rezultat, pa bio on i vrlo kvalitetna arhitektura, osim osobnog zadovoljstva najužem krugu zaslužnih za njenu realizaciju, ne donosi nikome gotovo nikakav bonus. Jasno je onda da u toj situaciji, gdje je društvena zadaća arhitekture svedena na ulogu "šestog koplja", ne možemo govoriti o bilo kakvom njenom relevantnom statusu, a to za posljedicu ima tek grčevitu borbu arhitekta za goli dohodak, u kojoj stvaralački rad pada kao prva žrtva. Dodamo li tome dominaciju tehnologije velikih građevinskih firmi temeljenu na proizvodnji kubika (betona, zidova...), koja potpuno zanemaruje kvalitetu obrtničkih i estetiku instalaterskih radova, zatim sveopću zbrku na tržištu materijala koja onemogućuje cjelovit i dosljedan izbor, slika okolnosti unutar kojih se začinje naša arhitektura krajnje je tmurna.

Po odgovorima na ovakva pitanja Beograd je vrlo specifičan, pošto problem čak ni ne konstatira, a ako to i čini, onda to nije na onom nivou koji može da dovede do promjene stanja: prvo svijesti, potom načina razmišljanja i na kraju arhitekture same. Institucija natječaja kao da ne postoji. Ne važi demokratski princip dozvoljavanja više mišljenja, ne postoji kontinuiran pristup i praćenje razvoja arhitekture, a time i grada. Time se zatvaraju putevi i polja novih stvaralaca, da ne kažem mladih, pošto ni oni sredovječni i stariji nisu ništa izgradili. Ne bih imao ništa protiv zatvaranja tih puteva kada bi prolaznici nespretno zakliknuli, a stručnjaci zastali pred novim beogradskim objektima, hvaleći njihove autore odnosno ideju. Na žalost, ne osjetih da su investitori odabrali prave graditelje koji će unaprijediti gradski prostor, poslovanja investitora i kulturu ovog naroda. Ne vidjeh u novobeogradskim kućama ni lijepu ni dosljedno koncipiranu ni staloženo interpoliranu, pa čak ni dobro kopiranu. Nemam ništa ni protiv arhitektonskog kiča, ako je nastao iz racionalnog opredjeljenja u smislu: ljudi to žele i plaćaju, pa neka im bude.

Ako bismo riječima mogli opisati sadašnji arhitektonski trenutak Beograda (ako vrijeme u arhitekturi uopće postoji), onda bi se njeni koncepti zasnivali na: povraćenoj upotrebi cigle - kvantitetno. Radost odabira opeke ne znači i radost njena gledanja. Primjena opeke ima i svoju egzistencijalnu potrebu, a ne samo dekorativnu.

Upotreba stakla, pogotovo obojenog, asociira nas na nevješte slagače Lego-kockica. Ni volumenski, ni tonalitetom, a kamoli rasterom staklene površine, ne postoji kuća u Beogradu koja može opravdati svoja inzistiranja na staklu i aluminiju najčešće.

Pokušaji oplemenjivanja arhitekture detaljima i aplikacijama očito nisu izraz modnih trendova, a još manje strukturalnih zahtjeva. Duh postmodernizma materijalizira se u manje-više zakašnjelim varijantama. U vrijeme dok je postmoderna eskalacija proizvela u svijetu obilje novih metoda, pa i ideologija, naše "stanje stvari" pokazuje da se rabi isključivo površinski sloj trenda. Misaoni aspekti ovog senzibiliteta teško dopiru do beogradskih prostora, što stvara čudan procijep između modernističkog rutinskog koncepta i postmodernističkih tradicija. A ako su formalne varijante oduvijek bile podložne brzom trošenju, čini mi se da će od trendovskog zamaha na našem tlu za budućnost ostati malo i ništa.

Pojam interpolacije u gradsko jezgro uopće se ne konstatira ni vizualno ni sadržajno. Masovna plombiranja zahvaljujemo tzv. lovcima na lokacije. To su arhitekti-urbanisti koji "imaju nos" za prazno mjesto gdje se može posaditi manja ili veća kuća, bolje veća jer je profit proporcionalan.

Problematika krovova vrlo je interesantna, pošto neki arhitekti pokušavaju dokazati pojam beogradskih krovova. Njime se ponajviše bavi stambena arhitektura. Formalan povratak kosom krovu zasigurno ne znači i siguran argument za dobru egzistenciju. Motiv ulazne zone biva toliko volumenski i likovno izražen da isto toliko plaši njegov sukob s običnim JUS-ovskim ulaznim vratima, koja čak nisu veća od vrata kupatila. Upotrebom novih tehnika otvaranja vratiju samo potvrđujemo tezu "tehnika narodu". Kule i kupole posađene su gotovo na svakom stambenom bloku. Toliko su se nagomilale da nam uskoro predstoji prava studija o uglovnim završecima kuća Beograda.

Ono što povezuje mnogobrojna beogradska zdanja u domeni materijalizacije svakako je i upotreba kamena, ponajviše umjetnog. Svojom zastupljenošću, ali i bojom, dokazuje trend. Da li namjerni, ili je to trenutna ponuda proizvođača?

Ono što se možda očekivalo - boja u arhitekturi Beograda nije trend. Vrlo je mali broj kuća (uglavnom stambenih) koje se zasnivaju na naglašenoj upotrebi boje.

Činjenica je da to ne spada u pravu arhitekturu, ali - prazna kalkanska ili zabatna platna kuća maksimalno su iskorištena za murale. Od jednog ili dva postojeća Beograd je dobio nekoliko novih murala, što skoro dovodi i do dvoznamenkaste brojke. Naravno, ovo spominjemo jer se ne radi o reklamnim intervencijama, već muralima rađenim po skicama slikara i sličnih umjetnika (Veličković, Rabuzin).

Fontane su također trend u Beogradu. Njih sada već desetak govori da nismo narod koji zna projektirati, a kamoli izvoditi fontanu. Bolje da se bavimo česmama koje su jednostavnije.

Ne bismo smjeli propustiti ni pogled iznutra. S razlogom, dakako. Interijernih realizacija, koje su značajan element utiska grada, ima toliko da iziskuju poseban tretman, no njihova privremenost dovodi ih u neravnotežan položaj s "vječnom" arhitekturom. Tu jedino spominjemo osvjetljenje, ono u stropu, koje nalazimo u skoro svakoj novobeogradskoj kući i interijeru.

Što pri takvom odnosu ostaje od arhitekture kao općeg kulturnog dobra, kao "stvaralaštva" koje po definiciji pretpostavlja stvaralačku slobodu i istinitost iskaza - pitanje je koje se neprestano potiskuje ili odbacuje kao puko zanovijetanje ili, još gore, kao neopravdano sumnjičenje i degradacija struke ionako već dovoljno demoralizirane.

Misao koja me obuzima ne odnosi se na optimizam gradnje (volumena), nego na uzmak praznine. Koliko nam se slobodnog prostora oduzima i što ćemo dobiti kao naknadu za toliku količinu zemlje i zraka? Isto tako, bojim se da se mnogi arhitekti upinju da se pokažu što originalnijima i što dosjetljivijima, ali čini mi se da je “(naj)teže”, kako je rekao jednom J. P. Kleihues, “naučiti jednostavnost koja isključuje primitivnost”.

Naravno da postoje i djela koja zavređuju mnoge pohvale. No uzaludna su kada znamo da ona čine izolirana područja u našem prostoru. Ona djeluju malo ili nikako, izgubljena u nedoglednim prostranstvima (kontrolirane ili nekontrolirane) privatne gradnje ili u betonskim pustošima industrijski proizvedenih predjela, tzv. društvene gradnje. Ona precizno pokazuju koliko, gdje i zašto Beograd poseže za arhitekturom, kako je funkcionalizira umjesto socijalizira, kako su u nas kultura i vrijednost uistinu tek prigodan i povremen dodatak (potreban reprezentaciji, stimulaciji komercijalne potrošnje ili u reduciranoj formi zadovoljavanju nužnih civilizacijskih standarda), a ne samorazumljiva životna potreba, kako je, drugim riječima, kultura nešto izvanserijsko u svakidašnjici, puka dekoracija, koju različite društvene formacije rabe proizvoljno, stoga i različito.

Takav neredovit i slučajan društveni nalog nije, dakako, kadar razvijati kompleksnost mogućnosti i društveno dostojanstvo

graditeljstva i tjera arhitekturu u mariginalno: u zabran Umjetnosti - općepriznato častan i uvredljivo škroto odvažan - gdje neki, uistinu slobodni od bilo kakvih osim vlastitih zahtjeva, razvijaju estetsku spekulaciju i istraživanja, ili među one koji izvan uredske (i industrijske) rutine i njoj usprkos čekaju i koriste rijetke prilike i izgleda da gradnjom, u realnom prostoru, materijaliziraju i afirmiraju one ideje što ih svakodnevno iznose projekti: javni i znani, nepoznati i privatni. Tako nastala djela svjedočanstva su mogućnosti: svojih autora, naših duhovnih potreba i materijalnih prilika, a dijelom arhitektonske kulture koja je u začetku.

Ovaj grad, ponajviše ljudi zaduženi za njegovo postojanje jučer, danas i sutra, trebat će malo demokratskije razmišljati i provoditi arhitekturu, ako ništa drugo barem trendovski, pošto je demokracija u trendu.

Činjenica da se Beograd sam izgrađuje dovodi neka pitanja kulture grada u svoje tokove, pokušava li biti ono što mu se pripisuje - metropola. Beograd svakako mijenja svoj izgled. To je izuzetan korak naprijed, od onoga što je dosada bilo. No nemojmo se zadovoljavati zaostalim koracima naprijed, jer već danas Beogradu je ponovo potrebna Opera i balet, a kazalište se povećalo, i Trg Republike izgradio.